МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
Кафедра управління персоналом, економіки праці та економічної теорії

ПРОГРАМА
навчальної дисципліни

«ІНСТИТУЦІЙНА ЕКОНОМІКА»

з підготовки здобувачів вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Спеціальність	D4 Публічне управління та адміністрування

Галузь знань	D Бізнес, адміністрування та право

Освітньо–професійна програма	Публічне адміністрування

Полтава 2025 рік

Scanned with CamScanner

Розробник /укладач програми:

Віталій ШАПОВАЛОВ – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії Полтавського університету економіки і торгівлі

Рецензенти програми навчальної дисципліни:

Тамара ЛОЗИНСЬКА – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри економіки та публічного управління Полтавського державного аграрного університету

Віта РЕКОТОВА – кандидат економічних наук, доцент, заступниця начальника Управління у справах реінтеграції, соціального захисту ветеранів та внутрішньо переміщених осіб Полтавської обласної військової адміністрації

Програма навчальної дисципліни «Інституційна економіка» обговорена і схвалена на засіданні кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії,
протокол засідання кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії від 30 травня 2025 р., № 14.

Завідувач (начальник) кафедри управління
персоналом, економіки праці та економічної теорії
д. е. н., професор

_____Тетяна КОСТИШИНА

ПОГОДЖЕНО
Гарант освітньо-професійної програми
«Публічне адміністрування»
з підготовки здобувачів вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю D4 Публічне управління та адміністрування
галузі знань D Бізнес, адміністрування та право
д. наук з держ. упр., професор закладу вищої освіти
_____ Ігор Козюра

Scanned with CamScanner

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення закономірностей функціонування економічних інститутів та їх впливу на поведінку економічних агентів є важливим аспектом підготовки фахівців як у сфері економіки, так і публічного управління. Навчальна дисципліна «Інституційна економіка» входить до вибіркового профілю «Публічне адміністрування сталого розвитку» освітньо-професійної програми «Публічне адміністрування» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю D4 Публічне управління та адміністрування галузі знань D Бізнес, адміністрування та право.

Вивчення цієї навчальної дисципліни дає змогу здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю D4 Публічне управління та адміністрування галузі знань D Бізнес, адміністрування та право (далі – здобувачі вищої освіти) набути необхідні знання та практичні навички, що забезпечують формування компетентностей у сфері інституційного аналізу економічних систем, організацій та державних і публічних інституцій.

Навчальна дисципліна відзначається міждисциплінарністю та інтегрує теоретичні й прикладні знання з економічних, правових, соціологічних, політологічних і управлінських наук.

Предмет дисципліни охоплює теоретико-прикладні аспекти інституційної економіки, інтегруючи аналіз закономірностей взаємодії інститутів і поведінки економічних агентів, дослідження форм економічної організації та інституційних механізмів.

Метою дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти знань про природу інститутів та їхній вплив на економічну поведінку агентів, а також умінь аналізувати інституційне середовище, проектувати ефективні інституційні рішення та оптимізувати економічну діяльність через інституційний дизайн.

Зміст навчальної дисципліни розкривається у таких темах: Вступ до інституційної економіки; Людина, економічна поведінка та інституційна структура суспільства; Інституційно-економічна теорія трансакційних витрат; Інституційно-економічна теорія прав власності; Інституційно-економічна теорія контрактів; Інституційні механізми економічної організації; Фірма як інституційно-економічна організація; Держава як інституційно-економічна організація; Інституційна структура неформальної економіки; Механізм інституційних змін та інституційна динаміка.

ABSTRACT OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE

The academic discipline «Institutional Economics» is part of the elective profile «Public Administration for Sustainable Development» for second-cycle (master's) students in the field of study D4 Public Administration under the knowledge area D Business, Administration, and Law (hereinafter – students).

The study of the functioning principles of economic institutions and their impact on the behavior of economic agents is an important aspect of preparing specialists in both the economic and public administration spheres. Studying this discipline allows students to acquire the necessary knowledge and practical skills, ensuring the development of competencies in the institutional analysis of economic systems, organizations, and state and public institutions.

The discipline is characterized by its interdisciplinary nature and integrates theoretical and applied knowledge from economics, law, sociology, political science, and management.

Scanned with CamScanner

The subject of the discipline covers the theoretical and applied aspects of institutional economics, including the analysis of the interaction patterns of institutions and the behavior of economic agents, as well as the study of forms of economic organization and institutional mechanisms.

The aim of the discipline is to develop students' knowledge of the nature of institutions and their influence on the economic behavior of agents, as well as skills to analyze the institutional environment, design effective institutional solutions, and optimize economic activity through institutional design.

The content of the academic discipline is presented in the following topics: Introduction to Institutional Economics; Human, Economic Behavior, and the Institutional Structure of Society; Transaction Cost Institutional-Economic Theory; Property Rights Institutional-Economic Theory; Contract Institutional-Economic Theory; Institutional Mechanisms of Economic Organization; The Firm as an Institutional-Economic Organization; The State as an Institutional-Economic Organization; The Institutional Structure of the Informal Economy; Mechanisms of Institutional Change and Institutional Dynamics.

RÉSUMÉ DE LA DISCIPLINE ÉDUCATIVE

Le cours «Économie institutionnelle» fait partie du profil optionnel «Administration publique pour le développement durable» pour les étudiants de deuxième cycle (master) en spécialité D4 Administration publique et gouvernance, domaine de connaissance D Affaires, administration et droit (ci-après – les étudiants).

L'étude des lois de fonctionnement des institutions économiques et de leur influence sur le comportement des agents économiques constitue un aspect important de la formation des spécialistes tant dans le domaine de l'économie que de l'administration publique. L'étude de ce cours permet aux étudiants d'acquérir les connaissances et compétences pratiques nécessaires pour développer des compétences dans l'analyse institutionnelle des systèmes économiques, des organisations et des institutions publiques et étatiques.

Le cours se distingue par son caractère interdisciplinaire et intègre des connaissances théoriques et appliquées issues des sciences économiques, juridiques, sociologiques, politologiques et de gestion.

L'objet du cours couvre les aspects théoriques et appliqués de l'économie institutionnelle, intégrant l'analyse des lois d'interaction entre les institutions et le comportement des agents économiques, ainsi que l'étude des formes d'organisation économique et des mécanismes institutionnels.

L'objectif du cours est de former chez les étudiants des connaissances sur la nature des institutions et leur influence sur le comportement économique des agents, ainsi que des compétences pour analyser l'environnement institutionnel, concevoir des solutions institutionnelles efficaces et optimiser l'activité économique par le design institutionnel.

Le contenu du cours est structuré autour des thèmes suivants: Introduction à l'économie institutionnelle; L'homme, le comportement économique et la structure institutionnelle de la société; Théorie institutionnelle des coûts de transaction; Théorie institutionnelle des droits de propriété; Théorie institutionnelle des contrats; Mécanismes institutionnels de l'organisation économique; L'entreprise en tant qu'organisation institutionnelle et économique; L'État en tant qu'organisation institutionnelle et économique; Structure institutionnelle de l'économie informelle; Mécanisme des changements institutionnels et dynamique institutionnelle.

Scanned with CamScanner

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Інституційна економіка» укладена відповідно до освітньо-професійної програми «Публічне адміністрування» з підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю D4 Публічне управління та адміністрування галузі знань D Бізнес, адміністрування та право, розробленої на підставі стандарту вищої освіти за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затвердженого та введеного в дію Наказом Міністерства вищої освіти і науки України № 1001 від 04 серпня 2020 року.

Програма навчальної дисципліни «Інституційна економіка» базується на відповідних освітніх програмах та розробках провідних зарубіжних університетів. Зокрема, враховано магістерські програми Департаменту публічної політики Центральноєвропейського університету (Австрія, https://dpp.ceu.edu/mpa-degree) та Школи врядування імені Джона Ф. Кеннеді Гарвардського університету (США, https://surl.li/gamgaq).

Магістерська програма Master of Public Administration Центральноєвропейського університету формує управлінські компетентності у сфері публічного адміністрування, поєднуючи фундаментальні знання з публічної політики, економіки та права з практичними навичками управління проєктами, лідерства та міжособистісної взаємодії. Програма дає змогу студентам розуміти політизовані проблеми на місцевому, національному та глобальному рівнях, опановувати повний цикл політики від розробки до оцінки, визначати ключові точки впливу, збирати й аналізувати дані для рішень на основі доказів, управляти стосунками з різними зацікавленими сторонами та проводити незалежні дослідження й політичний аналіз відповідно до етичних стандартів .(https://dpp.ceu.edu/mpa-degree).

Для цього програма пропонує курси, релевантні для інституційного аналізу: «Мікроекономіка для публічної політики» (Microeconomics for Public Policy) – аналіз ринкових взаємодій, зовнішніх ефектів та суспільних благ через призму мікроекономіки та теорії ігор (https://surl.li/bmvwfr); «Макроекономіка для публічної політики» (Macroeconomics for Public Policy) – оцінка макроекономічних процесів, ринкових інтервенцій, фіскальної та монетарної політики (https://surl.li/hffrcv); «Економіка публічного сектору» (Public Sector Economics) – аналіз ролі публічного втручання, оподаткування, зовнішніх ефектів та політичної динаміки у формуванні політики (https://surl.li/zuwyaa); «Політика економічного розвитку» (Economic Development Policy) – діагностика локальних обмежень розвитку, аналіз економічної складності та розробка інструментів для підтримки стійкого економічного зростання (https://surl.li/ogjgsa).

Магістерська програма Master of Public Administration Гарвардської школи Кеннеді формує аналітичні та управлінські компетентності у сфері публічного адміністрування та політики, поєднуючи економіку, кількісні методи, аналіз інституцій і публічну етику з лідерськими, комунікативними та управлінськими навичками. Програма готує студентів працювати з комплексними, політизованими проблемами на місцевому, національному та глобальному

Scanned with CamScanner

рівнях, опановувати повний цикл політики від діагностики проблем до оцінки ефективності рішень, здійснювати доказовий аналіз, моделювати альтернативи політики, взаємодіяти зі стейкхолдерами та дотримуватися високих етичних стандартів. Освітній план охоплює економіку та кількісний аналіз, менеджмент і лідерство, публічну етику та політичні інститути, з можливістю обирати спеціалізації в бізнесі та державній політиці, демократії, політиці та інституціях, міжнародних та глобальних справах, політичному та економічному розвитку, а також соціальній і міській політиці (https://surl.li/gamgaq).

Для цього програма Гарвардської школи Кеннеді пропонує курси, релевантні для інституційного аналізу: «Політика, розвиток, влада, інституції та добробут» (Politics of Development: Power, Institutions, and Prosperity) – аналіз взаємозв'язку інститутів, політичної влади та економічного розвитку у глобальному контексті (hks.harvard.edu); «Соціальні інституції та економічний розвиток» (Social Institutions and Economic Development) – дослідження ролі соціальних і політичних інститутів у сприянні економічному зростанню та зменшенні нерівності (hks.harvard.edu); «Політична економія та її майбутнє» (Political Economy and Its Future) – оцінка сучасних викликів політичної економії та взаємодії ринків, інститутів і державної політики (hks.harvard.edu); «Ресурси, стимули та вибір II: аналіз публічної політики» (Resources, Incentives, and Choices II: Analysis of Public Policy) – поглиблене застосування економічних інструментів для оцінки ефективності державного втручання, стимулів та розподільних наслідків політичних рішень (hks.harvard.edu).

Програма цієї навчальної дисципліни укладена, після ґрунтовного ознайомлення з напрацюваннями вітчизняних шкіл публічного адміністрування з реалізації ОПП «Публічне управління та адміністрування» Національного університету «Острозька академія» (https://surl.li/qdqhkg); ОПП «Державна служба» Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (https://surl.li/gyltro); ОПП «Публічне управління та адміністрування» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (https://surl.li/xiwmab) щодо забезпечення розширення і поглиблення загальних, спеціальних (фахових, предметних) компетентностей та досягнення відповідних результатів навчання під час опанування: ОК «Економіка та врядування» (https://surl.li/mwnczl), ОК «Інституціональні засади публічного управління» (https://surl.li/rnfvif), ОК «Стратегічне управління та інституційний розвиток» (https://surli.cc/tkqknb).

Спирання на напрацювання провідних зарубіжних і вітчизняних шкіл забезпечує додаткову концептуальну й методичну основу для підготовки висококваліфікованих, інтелектуально розвинених фахівців у сфері публічного управління та адміністрування.

Предмет навчальної дисципліни охоплює теоретико-прикладні аспекти інституційної економіки, інтегруючи аналіз закономірностей взаємодії інститутів і поведінки економічних агентів, дослідження форм економічної організації та інституційних механізмів.

Метою навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти знань про природу інститутів та їхній вплив на економічну поведінку агентів, а також умінь аналізувати інституційне середовище, проектувати ефективні

Scanned with CamScanner

інституційні рішення та оптимізувати економічну діяльність через інституційний дизайн.

Завдання навчальної дисципліни: засвоєння базових понять та категорій інституційної економіки; дослідження економічної поведінки агентів у контексті інституційного середовища, включаючи трансакційні витрати, права власності та контрактні відносини; розуміння інституційних механізмів організації економічної діяльності, ролі фірми та держави як інституційно-економічних організацій; опанування методів інституційного дизайну та інженерії для ефективної організації економічної діяльності; дослідження механізмів інституційних змін і динаміки соціально-економічних систем.

Вивчення навчальної дисципліни «Інституційна економіка» забезпечує формування у здобувачів вищої освіти **загальних і спеціальних компетентностей** та досягнення **результатів навчання**, визначених освітньо-професійною програмою «Публічне адміністрування» з підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю D4 Публічне управління та адміністрування галузі знань D Бізнес, адміністрування та право, розробленою на підставі стандарту вищої освіти за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування» галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування для другого (магістерського) рівня вищої освіти, а саме:

загальних компетентностей:

– здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК01);

– здатність приймати обґрунтовані рішення та використовувати сучасні комунікаційні технології (ЗК05).

– здатність генерувати нові ідеї (креативність) (ЗК07).

спеціальних (фахових, предметних) компетентностей:

– здатність налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти (СК 01);

– здатність організовувати діяльність органів публічного управління та інших організацій публічної сфери (СК 02);

– здатність виявляти особливості впливу інституційного середовища на поведінку економічних суб'єктів та форми їх організації, здійснювати інституційний дизайн та інженерію (ДСК 11);

– здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають усвідомлення вихідних концепцій, ідей стійкого зростання, покладених в основу політик і програм, що забезпечують сталий розвиток України (ДСК 12).

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми «Публічне адміністрування» з підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю D4 Публічне управління та адміністрування галузі знань D Бізнес, адміністрування та право, розробленої на підставі стандарту вищої освіти за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування» галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування для другого (магістерського) рівня вищої освіти:

– знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень (РН 01);

– здійснювати ефективне управління інноваціями, ресурсами, ризиками, проектами, змінами, якістю, застосовувати сучасні моделі, підходи та

Scanned with CamScanner

технології, міжнародний досвід при проектуванні та реорганізації управлінських та загально- організаційних структур (РН 06);

– представляти органи публічного управління й інші організації публічної сфери та презентувати для фахівців і широкого загалу результати їх діяльності (РН 10);

– розробляти обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції, враховувати цілі, наявні законодавчі, часові та ресурсні обмеження, оцінювати політичні, соціальні, економічні та екологічні наслідки варіантів рішень (РН 11);

– планувати і здійснювати наукові та прикладні дослідження у сфері публічного управління та адміністрування, включаючи аналіз проблематики, постановку цілей і завдань, вибір та використання теоретичних та емпіричних методів дослідження, аналіз його результатів, формулювання обґрунтованих висновків (РН 12);

– уміти аналізувати наявне інституційне середовище, виявляти його вплив на поведінку економічних суб'єктів та демонструвати навички інституційного дизайну та інженерії (ДРН 13);

– використовувати методики, інструментарій системного аналізу та оцінювання наявних соціально-економічних і гуманітарних викликів та можливостей задля досягнення цілей сталого розвитку України (ДРН 14).

Програма навчальної дисципліни «Інституційна економіка» структурована з урахуванням особливостей організації освітнього процесу. Важливе значення приділяється узагальненню теоретичних і прикладних засад інституційної економіки, розумінню основних тенденцій та закономірностей розвитку економічних інститутів і їхнього впливу на поведінку економічних агентів; визначенню принципів, механізмів та моделей інституційного організування економічної діяльності; опануванню основ методології інституційного аналізу, технологій і процедур проектування ефективних інституційних рішень; осмисленню наукових здобутків з проблематики інституційної економіки; набуттю практичних умінь щодо розроблення та впровадження заходів з оптимізації економічної діяльності через інституційний дизайн та інженерію.

Програма навчальної дисципліни складається з двох логічно взаємопов'язаних модулів:

– модуль 1. Методологічні основи інституційної економіки;
– модуль 2. Інституційні механізми організаційних систем.

Навчальна дисципліна належить до вибіркового профілю «Публічне адміністрування сталого розвитку».

Форма підсумкового контролю знань: **залік (ПМК).**

Scanned with CamScanner

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

ТЕМА 1. ВСТУП ДО ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Економічна наука та її структура. Особливості феномену економічної науки, її роль у прогнозуванні та оцінці суспільного розвитку. Проблеми сучасної економічної науки та діалектика взаємодії реальної економічної системи й економічної науки. Предмет та методологічні принципи інституційної економіки. Інструментарій інституційної економіки, його практичне застосування. Роль і функції інститутів у соціально-економічному прогресі. Практичне значення інституційної теорії. Взаємозв'язок економіки та права. Значення інституційного аналізу для публічного управління та адміністрування.

Ядро, інструментарій та методологія ортодоксальної неокласичної теорії. Основні недоліки традиційної економічної теорії. Критика парадигми та інструментарію неокласичної економіки. Виникнення інституціоналізму: онтологічні та гносеологічні передумови. Різновиди інституціоналізму. Класичний інституціоналізм та його дослідницька програма. Особливості методології та методики інституціонального підходу. Еволюція й сучасні тенденції інституційно-соціологічних теорій. Структура сучасного інституціоналізму. Дослідницька програма нової інституціональної теорії: основні проблеми та напрями досліджень, у тому числі у контексті публічного управління та адміністрування.

ТЕМА 2. ЛЮДИНА, ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА ТА ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА СУСПІЛЬСТВА

Економічна теорія як наука про поведінку людини та умови вибору. Моделі людини в історії економічного аналізу. Інтерпретація людського чинника різними економічними школами: класична школа, індивід у вченні К. Маркса, історична школа, суб'єктивна школа про індивіда. Людина в теорії інституціоналізму. Теорія Кейнса та її інтерпретація людського чинника. Модель людини в сучасній економічній теорії: «економічна», «соціальна», «творча», «інституційна». Поведінкові передумови інституційної економіки: обмежена раціональність, опортуністична поведінка – сутність та основні прояви.

Поняття інституту. Роль інститутів у функціонуванні економічної системи та публічного управління. Функції інститутів. Інституційна структура суспільства. Формальні і неформальні інститути: природа санкцій, зони конфлікту і збігу. Взаємодія формальних та неформальних інститутів. Умови ефективності неформальних інститутів. Імпорт інститутів і механізми примусу до дотримання правил. Зовнішні та внутрішні інститути: генезис правил, угоди та еволюція правил. Модель Пейтона. Юридичні норми та економічні інститути. Категорія «норми» у юридичній, економічній т а публічних сферах.

Інститути як механізми вирішення проблем координації та мотивації. Принципи побудови та аналізу формальних моделей інституційних норм. Підходи до моделювання інститутів: інститути як гравці, як правила та як

Scanned with CamScanner

рівноваги. Методи еволюційної теорії ігор у аналізі формування інститутів. Порівняльний інституційний аналіз. Ситуації координації, ефект суміщених очікувань і фокальні точки (Шеллінг). Ситуації «невидима рука» та «дилема ув'язнених», обіцянки, які заслуговують на довіру. Ситуація нерівності.

ТЕМА 3. ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ

Поняття трансакції. Види трансакцій за Дж. Коммонсом: трансакції угоди, управління і раціонування. Трансакції за О. Вільямсоном. Поняття специфічності активів. Основні параметри трансакцій (частота, невизначеність, специфічність активів) і вибір механізму управління трансакціями.

Поняття трансакційних витрат. Трансакційні витрати як прояв тертя в економіці. Трансакційні і трансформаційні витрати, їх взаємозамінність. Неокласичний та інституційний підходи до визначення трансакційних витрат. Витрати координації та мотивації: класифікація Мілгрома-Робертса. Класифікація Норта-Еггертсона. Основні чинники виникнення трансакційних витрат. Витрати функціонування ринкового механізму і витрати внутрішньофірмових трансакцій. Карта трансакційних витрат. Трансакційні витрати та інститути, проблема алокаційної нейтральності інститутів. Підходи до кількісного аналізу трансакційних витрат.

Види трансакційних витрат і засоби їх мінімізації: витрати здійснення переговорів в умовах асиметричної інформації, витрати пошуку інформації та виявлення альтернатив, витрати вимірювання, дослідні і довірчі блага, витрати захисту контракту від третіх осіб, витрати контролю за дотриманням контрактів та опортуністичної поведінки. Способи зниження ризиків опортуністичної поведінки, включаючи організаційні, адміністративні та публічно-управлінські механізми. Трансакційні витрати публічного сектора. Інституційні правила у публічному управлінні.

ТЕМА 4. ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ПРАВ ВЛАСНОСТІ

Методологічні особливості теорії прав власності. Визначення поняття «право власності». Трактування права власності в різних правових системах (загального права і континентального права). Континентальна і англосаксонська правові традиції. Права власності в економічній теорії та їх значення для публічного управління.

Специфікація прав власності, способи специфікації прав власності. Розмивання прав власності. Пучок прав власності. Розщеплення прав власності. Трансакційні витрати і специфікація (розмивання) прав власності. Цінність прав власності. Обмін як обмін пучками прав власності.

Теорії виникнення і зміни прав власності (наївна теорія прав власності, теорія груп інтересів і витрати колективних дій; теорія рентоорієнтованої поведінки). Альтернативні режими прав власності. Загальна власність (вільний доступ) і проблема вичерпання ресурсів («трагедія загальнодоступної власності»). Виняткові права власності та умови їх формування. Колективна власність. Оптимальна чисельність групи при колективній власності. Приватна власність. Витрати встановлення і захисту виключних прав власності. Державна

Scanned with CamScanner

власність та її роль у публічному адмініструванні і регулюванні економічних ресурсів.

ТЕМА 5. ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ КОНТРАКТІВ

Основні принципи економічної теорії контрактів. Поняття контракту. Контракт у юридичному та економічному сенсі. Теорія контрактних стимулів: фактор асиметричної інформації (Дж. Акерлоф). Проблема несприятливого відбору. Проблема «морального ризику». Теорія трансакційних витрат: вибір оптимального контракту (О. Вільямсон). Типологія контрактів: класичний, неокласичний та імпліцитний контракти, їх структура і властивості.

Поняття досконалого контракту. Причини недосконалості контрактів. Проблеми, зумовлені неповнотою реальних контрактів. Опортуністична поведінка: несприятливий відбір, моральний ризик і проблема вимагання. Фактори, що впливають на вибір типу контракту. Інституційне середовище і вибір типу контракту. Поняття специфічності ресурсів. Класифікація специфічних активів. Квазі-рента і вимагання. Механізми забезпечення виконання контрактів. Проблеми формування репутації. Роль довіри у ділових відносинах. Механізми контролю: зовнішні і внутрішні. Контракт про продаж: Контракт про наймання. Ринкові та публічні сигнали сигнали і фільтрація. Принципи контрактного дизайну та контролю.

МОДУЛЬ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СИСТЕМ

ТЕМА 6. ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Поняття економічної організації. Організація і невизначеність. Необхідність виникнення та призначення організації. Організація в широкому сенсі (О. Вільямсон). Три базових способи організації: ринок, ієрархія, гібридні угоди. Організація у вузькому сенсі (П. Девіс, Д. Норт). Організація і теорія груп. Основні ознаки організації. Дихотомія: інститути і організації. Організації та інституції публічного сектора.

Фактори, що визначають оптимальний розмір організації: специфічність активу, невизначеність, схильність сторін до ризику, складність угоди, ціна доступу до закону, адміністративні процедури. Контроль і влада у господарській організації. Процедури вибору в організаційному просторі. Мотивація і поведінка в рамках економічних організацій. Організація як елемент інформаційної системи. Розподіл інформації всередині організації. Типи економічних організацій, адміністративні структури. Публічні організації

Домашнє господарство як організація. Економічна теорія сім'ї Г. Беккера. Функції домашнього господарства в економіці. Поняття рутини. Рутинний характер діяльності домашнього господарства: інерційність інституційних змін. Еволюція домашнього господарства. Типологія домашніх господарств. Домашнє господарство в командній економіці. Домашнє господарство у ринковій економіці. Домогосподарство в економіці України. Взаємодія домогосподарства та органів публічного сектора.

ТЕМА 7. ФІРМА ЯК ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ.

Scanned with CamScanner

Неокласична теорія: фірма як «чорний ящик». Неоінституційна теорія: трансакційні витрати як причина існування фірми (Р. Коуз). Проблема оптимального розміру фірми. Фірма як мережа контрактів (А. Алчіян, Г. Демсец). Підприємець як власник найбільш специфічного ресурсу фірми. Підприємець як суб'єкт виконання інноваційних завдань (Й. Шумпетер). Контрактна теорія фірми: формальна форма, неформальні договори. Теорія принципала-агента. Принципал як власник ресурсу. Агент як довірена особа (керівник). Способи вирішення проблеми принципала і агента: змагання агентів, участь агента в результатах спільної діяльності, фірма як коаліція агентів. Особливості підприємств публічного сектора: специфіка цілей, механізмів мотивації та контролю, роль адміністративних процедур і норм.

Вибір внутрішньофірмової структури як спроба вирішення проблеми принципала і агента. Унітарна структура. Холдингова структура. Мультидивізійна структура. Змішана структура. Альтернативні цілі фірм. Максимізація продажів або загальної виручки. Модель Вільямсона. Ринок і фірма: порівняльний аналіз вигод і витрат альтернативних форм координації економічної діяльності. Внутрішній ринок фірми і витрати впливу (Мільгром). Пояснення меж фірми.

Зовнішні ефекти і неспроможність ринку. Проблема зовнішніх екстерналій. Позитивні і негативні зовнішні ефекти. Приватні та соціальні вигоди і витрати. Альтернативні способи інтерналізації зовнішніх ефектів. Коректуючі податки та субсидії. Податки Пігу. Адміністративні заборони. Роль ринку і держави у зниженні зовнішніх ефектів. Теорема Коуза та її логіка. Критика і спростування теореми Коуза. Практичне значення теореми Коуза. Роль специфікації прав власності в умовах ненульових трансакційних витрат. Теорема Познера.

ТЕМА 8. ДЕРЖАВА ЯК ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ

Поняття держави. Держава як інститут і організація. Феномен виникнення держави. Теорії виникнення держави: Т. Гоббс, Дж. Локк, А. Сміт, Дж. Б'юкенен, М. Олсон, Д. Норт. Типологія держав: проблема принципала і агента, «контрактна держава», «експлуататорська держава». Емпіричні методи оцінки характеру держави. Моделі поведінки держави: модель «бандита-гастролера», модель стаціонарного бандита, модель Фіндлі-Вілсона.

Економіка та держава. Провали ринку. Суспільні потреби і суспільні блага. Характерні риси чисто суспільних благ. Проблема безбілетника. Функції держави: класичний, неокласичний, інституційний підходи (суспільні блага; зовнішні ефекти; специфікація і захист прав власності; інфраструктура). Мінімальні та максимальні межі участі держави в ринковій економіці. Обмеження ринкових механізмів на функції держави. Провали держави: відсутність чітких критеріїв ефективності, високий ступінь невизначеності результатів діяльності тощо.

Проблема принципала-агента в діяльності держави. Концепція взаємовпливу економічних і політичних структур (В. Ойкен). Теорія суспільного вибору: модель політичного обміну (Дж. Б'юкенен, Г. Таллок). Проблема рентоорієнтованої поведінки. Демократія як спосіб здійснення

Scanned with CamScanner

вибору: пряма демократія, представницька демократія, медіанний виборець, лобізм, логролінг, «парадокс голосування». Економічний аналіз поведінки виборців. Теорія суспільного вибору: значення та обмеження. Конституційна економіка. Проблема вибору між диктатурою і анархією: порівняльний аналіз.

Теорія бюрократії: модель раціональної бюрократії, бюрократія в теорії суспільного вибору. Бюрократія як економічне явище. Шукачі політичної ренти. Проблеми контролю та умови ефективної боротьби з бюрократією. Економічний аналіз корупції та механізми її обмеження. Особливості публічного управління: роль адміністративних процедур, контролю, інституційних норм у діяльності державних організацій.

ТЕМА 9. ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА НЕФОРМАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Неформальна економіка та проблеми її специфікації. Підходи до визначення неформальної економіки. Нелегальна економіка. Тіньова економіка. Причини виникнення неформальної економіки. Структура неформального сектора. Неофіційна економіка. Фіктивна економіка. Кримінальна економіка. Біла, сіра та чорна економіка.

Інституційні угоди у неформальній економіці. Порівняльний аналіз легальної, неофіційної та кримінальної угоди. Трансакційні витрати неформальної економіки. Ціна нелегальності: мікроекономічний підхід. Позитивні та негативні аспекти неформальної економіки: макроекономічний підхід. Нелегальний ринок як інституційна структура. Кримінальна мережа. Проблеми кількісного визначення рівня неформальної економіки: монетарний метод, метод балансу доходів і витрат, аналіз зайнятості, метод технологічних коефіцієнтів, енергетичний метод, опитування.

Правові аспекти економічної ефективності. Вплив законодавства на формування принципів функціонування економіки. Явні та імпліцитні аспекти економіки у праві. Правові злочини та економічна раціональність. Моделі злочину. Проблеми передбачення та попередження економічної злочинності.

ТЕМА 10. МЕХАНІЗМ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН ТА ІНСТИТУЦІЙНА ДИНАМІКА

Стабільність інститутів та інституційні зміни. Поняття «інституційної рівноваги». Сутність і чинники інституційних змін. Інституційні зміни як умова і результат соціально-економічного розвитку. Дискретні і безперервні інституційні зміни. Основні джерела інституційних змін. Централізовані і стихійні інституційні зміни. Роль держави в процесі інституційних змін. Проблема компенсацій в умовах інституційних змін.

Нова економічна історія (Р. Фогель, Д. Норт). Концепції інституційних змін. Інституційна еволюція. Залежність від попередньої траєкторії розвитку (path-dependence). Форми залежності від траєкторії розвитку (слабка, середня і сильна форми). Теорія ідеології: інерційність інституційного розвитку. Теорія суспільного вибору: складність інституційних інновацій. Теорія ігор: поширеність норми як перешкода для її зміни. QWERTY-ефекти (П. Девід). Теорія відбору в процесі конкуренції найбільш ефективних інститутів (Алчіан, Фрідман). Класифікація стратегій інституційних реформ: шокова терапія,

Scanned with CamScanner

вирощування інститутів, стратегія проміжних інститутів. Конгруентність і конфлікт інститутів (Д. Норт, В. Полтерович, А. Олійник).

Закономірності інституційних змін. Витрати і вигоди в процесі інституціональних змін. Критерії необхідності інституційних змін: кількісні та якісні параметри. Інституційне проектування. Інституційна матриця. Механізми інституційних змін: еволюція інститутів, закріплення неформальних правил, імпорт інститутів. Інституційні пастки. Способи виходу з інституційних пасток: мікроекономічні заходи, швидке економічне зростання, еволюція громадянської культури, системна криза. Інституційний трансферт. Експорт-імпорт інститутів. Історична обумовленість інституційного розвитку. Імпорт інститутів і моделі відбору «ефективних» інститутів. Умови та методи аналізу формування ефективного інституційного середовища. Крива «інституційної спроможності».

Інституційні зміни в Україні. Політичні та адміністративні реформи. Реформування державних органів та місцевого самоврядування. Децентралізація. Електронне врядування. Впровадження нових регуляторних органів і агентств. Розвиток антикорупційних органів і контролю. Стандарти публічного управління. Інституційна адаптація до європейських норм. Європейська та євроатлантична інтеграція. Формальні та неформальні механізми впровадження змін. Роль громадянського суспільства. Міжвідомча координація. Інституційна здатність держави. Стратегії запровадження інноваційних норм. Моніторинг і оцінка результатів реформ. Інституційне забезпечення сталого розвитку.

Scanned with CamScanner

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні рекомендовані джерела інформації:

1. Ефективність правового регулювання економічних інституцій: навч. посіб. / [Савчин М. В. та ін.] ; за ред. проф. Михайла Савчина ; Ужгород. нац. ун-т, НДІ порівнял. публ. права та міжнар. права, Юрид. Ф-т. Ужгород : РІК–У, 2021. 360 с.
2. Цибульська Е. І. Інституціональні основи конкурентоспроможності національної економіки : монографія. Народ. укр. акад. Харків : Вид-во НУА, 2021. 298 с.
3. Ружицький І. Ю. Теоретико-концептуальні засади інституційного забезпечення економічної безпеки України : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 296 с.
4. Ткач Є. В., Нікіфоров П. О. Фіскальна і монетарна політика: макроекономічний аналіз та інституційне середовище: навч. посіб. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2022. 240 с.
5. Ménard C., Shirley M. Mary. Handbook of New Institutional Economics. Second Edition. Springer Cham, 2025. 1167 с. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-50810-3.
6. Ménard C., Shirley M. Mary. Advanced Introduction to New Institutional Economics. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA : Edward Elgar Publishing Limited, William Pratt House, 2022. URL: https://doi.org/10.4337/9781789904499.

Додаткові рекомендовані джерела інформації:

7. Андреєв В. М. Інституціоналізація публічно-службових відносин в процесі реалізації публічної влади в Україні. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 1. С. 127–136.
8. Кондратенко Н. О., Добрянський О. І. Інституціональне забезпечення антикризового регулювання економічної безпеки країни. *Бізнес-Інформ*. 2023. № 3. С. 18–24.
9. Костишина Т.А., Шаповалов В.О., Тужилкіна О.В. Актуальні проблеми інноваційного розвитку соціально-трудового потенціалу регіону. *Грааль науки*. 2025. №48. С. 58–66. https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.01.2025.005
10. Пацкан В. В. Інституціональні основи антикорупційної політики як складової детінізації економіки. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 4–13.
11. Пилип В. Взаємодія Бюро економічної безпеки України з інститутами громадянського суспільства. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 1. С. 102–117.
12. Ткач А. А. Інституціональна економіка : Нова інституціональна економічна теорія: Навч. Посібник. Київ : Центр навч. л-ри, 2007. 304 с.
13. Фертікова Т. М. Інституційна економіка : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. 124 с.
14. Харченко Ю. П. Пріоритетні напрями інституціонального забезпечення регіонального розвитку в умовах війни. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 1. С. 22–25.

Scanned with CamScanner

15. Чухно А. А., Леоненко П. М., Юхименко П. І. Інституціонально-інформаційна економіка: Підручник. за ред. акад. НАН України А. А. Чухна. К. : Знання, 2010. 687 с.

16. Шаповалов В. О., Гасій О. В, Стеценко В. В., Пухальський Ю. В. Цифрові валюти центрального банку як інституційна інновація в грошовій системі. *Граааль науки*. 2025. №53. С. 151–160. https://doi.org/10.36074/grail-of-science.20.06.2025.016

17. Шаповалов В., Тужилкіна О., Гуртовий І., Рудич Ю. Інституційні координати економічної організації кооперативів. *Наукові перспективи*. 2024. №12(54). С. 928–941. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54)-928-941

18. Шаповалов В.О., Гуртовий І.Р. Оплата праці як інститут та його функції у ринковому середовищі. *Ефективна економіка*. 2024. №12. https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.74

19. Макалюк І., Жалдак Г., Мартиненко В. «Інституція» та «інститут»: тенденція «штучної підміни» понять. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2022. Vol. 8, № 1. С. 204–234.

Scanned with CamScanner